

בטאון הנדית העברית העולמית

עם וספר

ד"ר י' בידרמן
עברית באוניברסיטת ניו-יורק

ס' גלברט
כי מציון תצא... רינה
הזמריה והישגיה העבריים

יעקב אדן
המכון למדריכים מחו"ל

ממעמקים
אולי ימצאון שם עשרה?

מארץ אל ארץ

בברית עברית עולמית

כ"ן - כ"ז

חשון תשכ"ה — אוקטובר 1964

פרופ' אריה טרסקובר וד"ר מ' אבידור

על

המועצה העולמית לחינוך
יהודי

יפה ברלוביץ

סלנג עברי בפי
ישראלי

א' רמבה

לא דברתי עם בני אלא
בעברית

לדמותו של ה. ז'בוטינסקי העברי

שיחה עם פרופ' צבי שרפשטיין

עתיד החינוך העברי
באמריקה

משאל על הפצת הספר העברי בגולה

בהשתתפות

זאב בלומנצויג, חיים לבנון, גולדה מאיר, ראובן מס, יהודה מקבי,
פנחס ספיר, ברכה פלאי, בצלאל שחר.

סלנג עברי בפי הסטודנט הישראלי

למעלה ממאתיים ביטויי סלנג שנלקטו במסדרונות האוניברסיטה בירושלים בשנות תשי"ט-כ, באולמי ההרצאות, במעבדות, בחוגים ובשיחות השוטפות, נרשמו על ידי כותבת שורות אלה ונכללו בעבודה סמינריונית באוניברסיטה העברית על הסלנג של הסטודנט הישראלי. אין סלנג זה מאפיין סלנג של סטודנטים דווקא, שכן חברתם באוניברסיטה, חברת-מעבר היא ואינה אלא שתי-וערב של שכבות, חברות, מעמדות ומוצאים שונים של החברה הישראלית. החיים המשותפים, גם אם ארעיים, מביאים לתגובה לשונית המתייחדת אמנם בביטוייה, אך אין היא אטומה לקליטת ביטויים מן החוץ. הסלנג הסטודנטי הינו, אם-כן, כלי-קיבול השואב צורות לשוניות מכל אשר הוא פוגש בדרכו ובמידת-מה הנהו גם גורם יוצר ומתאם את העגה הטיפוסית לחברתו הוא. התמונה הכללית המסתמנת היא שעטנו סלנגי, שמקורו בשפת הטוראי ש"נדפק בצבא", הנהג ש"לחץ על הקלאץ" ונתן ספיד", ה"קבוצניק המצוברח" ועם כל אלה — סטודנט. מבחינה מחקרית, הרי הסלנג הסטודנטי מבוסס על סלנג ישראלי כללי ובכך ענינו.

הסלנג גורם הרפני או מפרה?

קיימות שתי גישות מנוגדות לענין הסלנג, גם בעיני בלשנים וחוקרים מובהקים. יש הרואים בו גורם הרסני בלשון, המערער את נדבכי מבניה והמשתמשים בו הם שוטים ועצלנים. הסלנג — לדעתם — אינו מוסרי ואינו הוגן וממילא אינו קנה-המידה המקובל של תקשורת לשונית. לעומתם, יש הסוברים כי הסלנג מעיד דווקא על עירנות המחשבה החוש והרגש, המהווה ביטוי אישי עצמאי ולא במטבעות שחוקות והינו טבעי ואנושי. אם כה ואם כה, הסלנג הוא פרי ספונטאניות ומידת חדירותו נתונה לתנודות. הוא עלול להיעלם כלעומת שבא. אין הוא מהווה סכנה ללשון הקיימת.

גם בישראל עם התחדשות הלשון העברית בדיבור מופיע הסלנג. ההתנגדות לסלנג בישראל הרבה יותר-קיצונית ושמרנית, מתוך דאגה מובנה וקנאה ללשון בחיתוליה. הבניין עדיין אינו שלם, טוענים הקנאים, המילון עדיין מצומצם, הצרכים המודרניים מבקשים שם ומינוח והנה מתגלגלת ובאה לשון, בלתי מוסמכת, והיא מתחילה לקרוא לדברים בשמם ללא גושפנקה של חוקי הלשון, פושקת-שפתיים ומלהגת. אך מבקרים קפדנים אלה לא הבחינו בתנאים שהצמיחו את הסלנג. יש ובחיוך קל, פותר הוא בעדנו בעיות מטרידות, קורא בשם לדברים, כיד ההמצאה הטובה עליו. רק טבעי הוא כי הישראלים מחוסר מלים רבות הדרושות להם נאחזים הם בו כבקרש-הצלה. לא נאמר כיום כי נאמץ לנו את כל יצוריו, שכן עוד רבות המלים המחכות למבחן הזמן והכרעתו, אך גם כמשהו חולף ועובר, כ"במקום" — תפקידו בלתי-נמנע. הסלנג, בעצם הופעתו מצביע על חיות העם, על העירנות שהוא מגלה גם בשפתו היומיומית.

המצאות של חיי הסטודנט הישראלי הינה חממה לגידול ואימוצו של הסלנג. במשך שעות הלימוד בששת ימי השבוע, בהתקהלויותיו, התרכזותו ומתח ההקשבה בהרצאות, בהתרגשותו בבחינות, בהצלחותיו ובכשלונותיו, בהווי החיים הבלתי-מסודר, מערכת לא קבועה

של שעות אכילה, שינה ועבודה, תורמים לא מעט ללהג בלתי-בדוק. תופעה זו הינה מעין תגובה ספונטנית ורצון לשלוח רסן ולהשתחרר ולו זמנית מתרבות לשונית גבוהה בשעת השיעורים, אות לגיל הצעיר בעל הדחפים המרדניים וההרפתקניים, שאיפה לחדש וליוצא-דופן ואפילו יצר ההתלבטות וההתרברבות בלשון מיוחדת, כה אופיינית לגיל.

לסלנג תהליכים ותופעות משלו

ה ט י י ת ש ם כ פ ו ע ל : א. פלפלתי — לאכול פילפל ; לגרען — לפצה גרעינים ; לגזז — לשתות גזוז. נטייה זו לשילוב הפעולה ושם-העצם מקבלה, נפוצה במיוחד בדברי-מאכל. ב. להזדנגף — לטייל ברחוב דיונגוף ; התרחבתי — ביקרתי ברחביה. ג. לגמז, לקרץ — היינו לבקר קשות — זוהי נטיית שמות-משפחה של אנשים בעלי תכונה מסוימת. (אגב גמז — ביטוי שנלקח מאוצרו של ההומוריסטן א פ ר י י ם ק י ש ו ן, הנוטה את שמו של ד"ר ח' גמזו, מבקר אמנותי, וברצונו לציין ביקורת קטלנית — המערכת) ; לקרץ — בא משמו של פרופ' קורצווייל. להלקן ((פרופ' הלקין) ודומיהם — משמע לבקר בשיעורים של הפרופיסורים. ד. לקרקף, לפרכס, לפזמק. כאן מסתמן תהליך מיוחד של התדרדרות המלה וההפקעתה ממשמעותה העילית לשימוש עממי. המילים אפרכסת, קרקפת ופוזמק אינן שגורות בלשון המדוברת. ומשמעותן בסלנג איום רגיל. כגון : אני אפרכס אות, אם לא יביא לי מחר את המחברת ; שמע, אני אתפוס אותו ברחוב, אז את הנשמה אקרקף לו. סלנג כזה לא נשמע מפי נהג או איש צבא, שחברתם אינה נזקקת לרמה לשונית גבוהה.

ב נ י ן ה ת פ ע ל : זוהי נטייה מיוחדת במינה להשתמש בבנין זה, למילים הבאות מהפעיל וקל, מבלי להתחשב בעובדה כי ההתפעל של מילים אלה כבר משמש למובנים אחרים, למשל : הסתכם — המובן הרגיל עריכת סיכומים, ואילו בסלנג — הסכים. „הסתכמנו שהולכים הערב לקולנוע“. התרשם — במקום לקבל רשמים — להרשים ; „תפסיק להתרשם, מכירים אותך“. דרך משובשת זו של שימוש ב„התפעל“ באה בהשפעת עולים חדשים דוברי ערבית. החוקרים מגדירים כסלנג מלים שיצאו מחברה בה נוצרו ונקלטו בחברה אחרת. במקרה דנן הרי קלקולה ושבירתה של השפה מכוונת נגד הקפדנות והנוקשות בלשון והשיבושים שבפי העולים הופכים לגלגנות ושעשוע בצורות דיבור, גם מתוך כוונה להשתחרר ממעמד מכובד ולרדת לרמה נמוכה של דיבור המוני. חיקויים מסוג זה הם גם חיקויי ההיגוי ; כמו : סה במקום זה, סלסול במקום צלצול, פגשתי (פה רפויה) במקום פגשתי (פה דגושה), טוב במקום טוב.

ה ד ג ש ת - י ת ר (אמפטיות), שימוש בפעלים במגמה להוסיף משקע של עוצמה ומבע והדגשתם מבליטה את שם העצם הבא אחריו. כגון : להרביץ — משמע להכות ואילו בסלנג : להרביץ ארוחה (לאכול) ; להרביץ שאלה (לשאול) ; להרביץ ריצה (לרוץ) — הכל מתוך כוונה להדגיש פעולה בקנה-מידה גדול ורציני. לחטוף : לחטוף סרט, לחטוף שיחה, להחטיף עבודה — הכוונה למעשה חופז שאין ליחס לו חשיבות רבה. חטפתי שיחה עם פלוני. חטפנו ארוחה קלה. בהשפעת אידיש : געכאפט אַ שמועס, לתפוס : לתפוס את החיים, לתפוס מזל, לתפוס שכם, לתפוס את השלווה, לתפוס פרינציפ. שמות-העצם הנלווים כאן הם מופשטים ; חיים, מזל, שכם וכו'. מעין נסיון להבין את המופשט ולהורידו מרמתו ולהקנות לו מוצקיות, בכיוון ההמחשה על ידי אחד מחמשת החושים. הוא חופר בור בהשכלה, מוליך בזיונות, הורג את הזמן, תוקע תשובות ומשרוול (מושך מן השרוול) שאלות. לפעמים המשמעות נשארת מופשטת : שם על הכוונת — פעולה צבאית שמשמעותה המופשטת היא תשומת לב.

הפועל הלך במקום היה : הלך שמח שם — היה שמח ; הלכו בזיונות — היו בזיונות. ביטויי פעולה של אדם מוצלח : הולך לך, הולך לי קלף משוגע, הולך זבוב על הגב. יחסי אהבה בין

צעירים. משה ושרה הולכים. ציון כשלון ומוות: הלך (מת — חוסל), הלך להביא קרח (נכשל וגם מת).

לעשות: לעשות חיים, לעשות רוח.

לתקוע — ממלא מקומם של מילים אמפטיות אחרות: להכניס לדחוף: תקעתי לו בלוף, תקע לו דרישת שלום, תקע לו מילה טובה בשמי.

למות: למות מצחוק, למות מפחד, למות מרעב.

לעוף: עפו בדיחות, עפו בלופים, עף מהעבודה (פוטר).

ברצותו מקצר ברצותו מאריך

הקיצור, הנו אחת התכונות האופייניות לסלנג. מטרתו להשמיע כוונת הדובר במינימום של מילים. מכאן הקיצוצים וההבלטות. מניש — מה נשמע; להת — להתראות, אשפה — פח אשפה. יש ביטויים שנצטמצמו לפעמים עד כדי מלה אחת: מאיפה מצצת את הבלוף הזה (למצוץ מן האצבע); הוא שם אותה... בכיס הקטן. לפעמים משמיטים מלת-יחס "כמו": יש לה שכל צפור — במקום: שכל כמו ציפור; הוא עובד גנן — במקום הוא עובד כגנן. הדבר בא בעקבות תופעה אחרת והיא להשתמש בשם עצם כבתואר: הוא היה פצצה (נפלא), היא גבר (חזקה). המורה הזו: קנון (נהדר).

האריכות הנה תופעה מנוגדת המתכוונת לחזור בדרך הומוריסטית על פעולה או דימויה: תעמוד על הראש ותעשה קוקוריקו באויר — המשמעות: להתאמץ. יצאתי מהבחינה עם הזנב בין הרגליים והלשון בחוץ — המשמעות כשלון בדומה לכלב מוזנח. "הלך בזיון" — התבוזתי; "עשה לי בושות" — בייש אותי. האריכות מתבטאת גם בתוספת אות למילה. הסתפרה — הסתפרנה; דש — דשדש; (מסר דרישת שלום, מד"ש); אפס — אפסוס.

וגם בילדי נכרים יפפיקו

מילים זרות, השימוש בהן בסלנג נובע מסנוביות, הרווחת בחוגי הסטודנטים, השימוש בא מתוך יחס שעמום לגבי המלה המקורית. מאנגלית: לדסקס — discuss; התלבלב — love; פינשתי — finish; מדופרס — depressed. מערבית: לפברק, לבקשש (בקשיש); מצרפתי: לדרמר — dormir; לסרטור — Sortir יש המוסיפים למלה לועזית את סיומות הרבים — ים וות.

שמות עצם זרים כבשו להם מקומם בעברית, גם אם אינם יוצרים מטבע לשוני או צירוף מלים סלנגי. מאידיש: יש לי ברוך קטן (כשלון). מרוסית: הלך שם בח'מוי ועוד. האידיש היא אחת השפות שחדרה עמוק לסלנג העברי ולאז דווקא הסטודנטי, והיא אף חדרה לשפת עדות המזרח. שיתפלץ (פלאצן); לפארגן (פארגינען), לפדל (געפידעלט), ובשורה של ביטויים שהם ממש תרגום מאידיש, אני מצפצץ עליך, הוא כלב על ידו, לתת פייג, לעשות צימס, לשחק רול.

הסלנג, שואל בעיקר מאידיש את כמות הכינויים הגדולה שהעברית לא נתברכה בהם. שלומפר-שלוך (רשלן), נבך (מסכן), ציפלינווק (קטן מידה), קליקר (שלומיאל), פיצקלה (זערער), חניוק (בטלן), יחנה (אשה פטפטנית-קרתנית), הוא הדין בערבית: דחילק (אנא), מפסוט (מרוצה), בקשיש (שוחד), אינשאללה (בעזרת אלוהים), תפדאל (בבקשה), כיף חאלק (מה שלומך?), וכו'.

הואיל ורוב הסטודנטים הם יוצאי צבא, טרם פרקו מעליהם את המטען הלשוני הצבאי, המותאם בפיהם למציאות החברה, תלמיד חרוץ או מוכשר הוא פגז, פצצה, קליבר, בומבה, קנון, פצץ, תותח. מכאן הצירופים. הערב היה בומבסטי (נפלא). היא קליברית רצינית באנגלית. גם ראשי התיבות בצבא חדרו לסלנג האוניברסיטאי: זה אחד צללניק (שיודע להסתדר); צל"ל צריך לדעת להסתדר. יש לי בפקל (בתיק); פק"ל — פקודות לשעת קרב; דפרית (טפשה); דפ"ר דרגה פסיכוטכנית. זה סתם הא (הדיוט) הא — העברה מתפקיד שלא מתאים; איזו נוגית (בחורה שנכשלה); נון — נכשל (ציון בבחינות). לשים אל הכוונת — לשים עין חושדנית, לדבר בצרורות — לדבר הרבה ומהר. הלך לי בול — הצלחתי.

שעושי לשון, הללו נוצרים בעקבות שנינותו וחידודיו של היחיד, על-פי רוב צעיר הנחון בהומור והוא קולט ויוצר תוך כדי דיבור ביטויים סלנגיים; יחסן — הלומד יחסים בין לאומיים; מוכשר — גפל עליו מכשיר — לא נורמלי; בחורה גלוית-לב — עם מחשוף עמוק. בחורה יקרה — עונדת תכשיטים יקרים; אביו סופר — סופר כסף; דרך הבטן — על משקל "דרך אגב" (דרך הגב). היכל ההתרברבות — היכל התרבות.

הגזמות ושינויי משמעות

הגזמות: תצחק עד מחר — תצחק הרבה; צעק עד השמים — צעק מאד. אין לי זמן במיל — אין לי הרבה זמן; טיפש בחסד עליון — אידיוט מדופלם.

שינויי משמעות. חוזר ונשנה לאורך כל התופעות תהליך סמנטי של התרעננות המילים הישנות בשפה על ידי שינוי המשמעות: לארגן = להשיג; בריא = טוב; טרי = צעיר; לגלח = לרמות; לגרד = להשיג; לכייס = לשקר; לקלל = לדבר בשפה נמלצת; לסבן = להתחנף. המיטפורה היא אחת מהתופעות הסמנטיות לכך ובכוח דימוייה מסגלת אותו למשמעות חדשה: ממוחש למופשט: לשים בספירט — לא לשים לב; לצאת מהחורים — להתרגז. ממופשט למוחש: יש לה השכלה גבוהה — בחורה בעלת ממדים. מחייתי לאנושי: יש לה גובה ג'ירף; הולך סוס; שמן כמו פיל; שותק דג; נטפל כמו קרציה; סתם פשפש. מכילי מטבח ומאכלים: טפשה כמו חור של בייגלה; שכל כפית, ראש צלחת. אבררי גוף: לדחוף את האף — סקרנות; להרים את האף — גאווה; מוצץ מן האצבע — שקרן.

בדיחות, קללות ושירי עם. אף הם מקור ליצירת ביטויים חדשים, כמו דרך החריוה, המשקפת את הילדותיות אפילו במבוגר: בטח, צנון ורתח; מה, תפוחי אדמה; מה פתאם, רעמסס ופיתוס. בעשרות שירי עם שלטת חריזה עממית זו ובהרבה מהם בולטת הנטיה לחקות דרך דיבורם העילג של העולים החדשים: "בשטריל מה (בשביל מה), הלעסתי לך מסטיק / בשטריל מה, האכלתי לך גוז / אם לא בשביל להתלבש / על הנשמה שלך".

הצד השווה בכל אותו הסלנג לשכבותיו ולמקורותיו הוא הדחף ליצרנות חדשנית, השואף לשמור על רעננות הלשון, לברוח מהשגור והנדוש. דחף זה מובלט גם ביצירות ספרותיות בעיקר משל הדורות הצעירים של המספרים והמשוררים. הללו יש ויוצרים חידושים משלהם, יש ושואלים מיצירתו של העם, מהסלנג המתגלגל בחוצות. מכאן שהסלנג חוזר אל העם בדרך "חוקית" מעל דפי הספר והעתון כנוסחה ספרותית, על ידי סטודנטים קוראים. ובכל זאת אם ישאל השואל האם קיים סלנג סטודנטי בדומה לזה האוכספורדי, ספק אם נוכל להשיב בחיוב. בחברת הסטודנטים פועלים כמו בכל חברה, הגורמים ליצירת סלנג שאולי יביאו פעם לגיבוש יצירה לשונית חברתית בשם סלנג סטודנטי.